

УДК 372.036

Т. І. Гузун,
викладач;
М. С. Гузун,
викладач

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

РОЛЬ ТАНЦЮ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У статті обґрунтовуються сфери виховання творчої особистості засобами мистецтва. Виховання дітей в танцювальній діяльності є однією з соціальних проблем, яка наполегливо вимагає узагальненого наукового аналізу і осмислення цього питання. Автори, як теоретики та практики хореографічної педагогіки, обґрунтовують значення прилучення дитини до танцювального мистецтва як важливий фактор для духовного розвитку.

Зміна освітньої парадигми зумовлює необхідність переосмислення сфери виховання творчої особистості засобами мистецтва. Слід сказати, що важливість та значущість занять хореографією пояснюється тим, що танок за своєю природою є синтетичним видом мистецтва, котрий поєднує в собі духовно-культурний та тілесно-культурний компоненти, гармонія яких впливає на різнобічний розвиток дітей. Теоретики хореографічної педагогіки вважають, що прилучення дитини до танцювального мистецтва важливе для її духовного розвитку, формування необхідних моральних якостей та розкриття творчого потенціалу. Танцювальна діяльність сприяє й покращенню фізичного розвитку, зміцненню здоров'я, формуванню інтересу до рухової діяльності [1-5].

Танець є основою хореографічної діяльності, специфічна особливість якої полягає в поєднанні духовно-культурного й фізичного компонентів. Історично складені соціальні функції танцю (гедоністична, пізнавальна, виховна, комунікативна, психологічна, оздоровча) дозволяють використовувати хореографію в роботі з різними віковими категоріями людей залежно від їх інтересів, фізичних можливостей, мети і завдань навчання. Програми навчання і виховання дітей дошкільного віку не визначають заняття хореографією, як обов'язкову форму роботи. Але останнім часом вони набувають значного поширення у практиці дошкільної освіти і вводяться до змісту навчально-виховного процесу як додаткові.

Важливо, що на розвивальних та виховних можливості хореографічного мистецтва наголошували видатні українські митці К. Ю. Василенко, В. М. Верховинець, П. П. Вірський та ін. Деякі психолого-педагогічні аспекти проблеми хореографічного виховання та розвитку дітей розкриваються в дисертаційних дослідженнях, наукових роботах, методичних рекомендаціях та посібниках хореографів (Ю. І. Громов, В. М. Захаров), педагогів (Т. К. Баришнікова, Н. О. Ветлугіна, О. В. Кенеман), мистецтвознавців (А. Л. Волинський, О. В. Конорова, В. М. Красовська), артистів балету (Т. Вечеслова, А. Мессерер, Г. Уланова).

Відтак, мета статті полягає в обґрунтуванні ролі танцю в освітньому процесі.

Розвиток і виховання дітей у танцювальній діяльності є однією з соціальних проблем, яка наполегливо вимагає узагальненого наукового аналізу і осмислення цього питання. Вивчення танцю стає особливо актуальним у наш час, коли до нього намітився активний інтерес, як до засобу багатофункціональної дії на людину, зокрема на дітей першого десятиліття життя [6]. Цей чинник зажадав розширення комплексних наукових розробок і їх методологічного обґрунтування. Розробки та інтерпретації танцю різними авторами сприяють формуванню знань, показують його багатофункціональну суть, допомагають його практичному впровадженню.

Формування знання про природу танцю є одним з основних питань його вивчення. Природа танцю поміщена в особливих відносинах психічної і фізичної субстанцій людини в соціальному контексті, що відображає біосоціальну природу людини. Рівень розвитку і стану психічного світу людини, його свідомості і підсвідомості, одержує в танці тілесне втілення. Танець представляє структурно організований діалог психічних і тілесних субстанцій людини, направлений на вирішення особових і соціальних проблем.

При сучасному дослідженні танцю виникає необхідність усе більш враховувати наукові й практичні результати таких суміжних областей знання як психологія, фізіологія, медицина, естетика, хореографія, фізична культура, етнологія, філософія та інших. Об'єктивно важливими при вивченні танцю залишаються статево-вікові, національні, професійні чинники соціального середовища.

Осмислення танцю припускає висвітлення його загальних закономірностей розвитку в різних історичних, соціальних і етнічних співтовариствах на основі онтогенезу танцю і його теоретичних основ. Науково обґрунтовані теоретичні моделі танцю залишаються в сучасній науці слабо розробленими. Широке і вузьке розуміння танцю дозволило нам побачити обмеженість існуючого погляду на феномен танцю як на соціальне явище, окреслене лише естетичними категоріями мистецтва.

© Гузун Т. І., Гузун М. С., 2010

Недосконалість методів вивчення танцю, слабка розробленість теоретичних уявлень про нього, невизначеність структурних одиниць мови породжували багатоваріантність трактувань. У результаті багатовікового вивчення і аналізу феномена "танець" накопичилися факти, що відображають різні точки зору. Вирішувані в них задачі нерідко носять частковий характер, де розглядаються певні грані феномена танцю. Неминучість багатоваріантних трактувань такого складного явища як танець очевидна, хоча з наукових позицій навіть понятійні і термінологічні різночитання негативно позначаються на теорії і практиці танцю [8-9].

Системний аналіз дозволив виявити два основні значення поняття "танець", які при їх нечіткому розумінні приводять багато фахівців до плутанини [7].

У широкому розумінні – це вид творчої діяльності, призначений для ігрового впливу на самого виконавця або для видовищного ефекту, що досягається шляхом ритмічної зміни поз і па (жестів), їх імітації, які служать образною мовою, здатною виразити емоційний стан людини. Широке розуміння танцю охоплює, перш за все, культуру людини, область його творчої життєдіяльності. Аналіз системно-сміслових зв'язків у класифікаційних фрагментах дозволяє виділити такі його функціональні особливості, які розкривають призначення і сенс танцювальної діяльності людини. Танець переважно ігровий, народний, він простий по техніці виконання поз і жестів, для нього характерні ігровий танець та ігровий хоровод, що історично відображають побутову і трудову тематику.

У вузькому розумінні танець – це вид творчої діяльності, в якій обов'язково використовуються "па", тобто ритмічні поєднання поз, що володіють функціональною і естетичною єдністю. Танець – це переважно танець видовищний, зазвичай складається фахівцем, і, зокрема, хореографом. У довідково-енциклопедичній літературі "хореографія" визначається, як мистецтво складати танці і ставити балети, або як танцювальне мистецтво в цілому [10: 564].

Виявлення структури танцю дозволяє оперувати його компонентами, особливостями їх з'єднання у функціональному і естетичному аспекті в культурі і мистецтві людини. Нами позначена бінарна природа танцю. Його простий елемент складається з двох форм: статичного, тобто "положення тіла" або "пози" і динамічного – жест, такого, що представляє безперервний процес руху тіла від однієї пози до іншої (па як крок по-французьки; кінема як механічна геометрія шляху; кінеза як найкоротший рух людини в семіотичній знаковій системі). У структуру танцю включаються: поза, ритм, па (як ритмічна зміна поз), жест, імітація. Імітація виступає як наслідування, розробка і збагачення пози, ритму, жесту, аж до форм, що симфонізують. За рівнем майстерності виконання і твору нами виділяються "примітивні" і "довершені" танці з наступними компонентами: техніка, музика і художнє оздоблення.

Широке і вузьке розуміння методології танцю, одержане нами в результаті системного аналізу і чіткого визначення меж танцю як виду творчої діяльності людини, дозволило позначити зони їх перекриття. Зокрема, це незнання в результаті привело науку до виникнення понятійної і термінологічної плутанини. Наприклад, вона простежується в публікаціях останнього часу.

Проведений аналіз феномена танцю дозволяє зробити два наступні висновки:

1. Існуюча багатозначність і невизначеність термінології пояснюється перекиванням об'ємів понять і наявністю системних смислових зв'язків між ними, і незнання цих смислових зв'язків приводить до плутанини.

2. Застосування методу системного аналізу дозволяє виявити класифікаційні групи і виявити системні зв'язки між ними. З їх допомогою розроблені визначення понять, що враховують системні зв'язки і межі багатовимірної теоретичної моделі танцю.

Сформульована нами теоретична модель танцю дозволяє з одного боку виділити танець як вид мистецтва, а з іншою – як культуру. Ігровий танець, що часто виконує функціональну роль, і нерідко позбавлений естетичних орієнтирів, якраз і відноситься до культури. Якщо в ігровому танці людина відчуває емоційне збудження від свободи свідомих і підсвідомих рухів, то хореограф обґрунтовує лексику, композицію, склад виконавців, музичні і художні компоненти переважно розсудливим шляхом. Спроба зрозуміти світ тільки розсудливими способами в збиток почуттєвим способам, не завжди приводить хореографа до високих художніх результатів.

Таким чином, визначення основних понять феномена "танець" у культурі і мистецтві людини вперше даються на основі єдиного методологічного підходу.

У сучасній ситуації системно-класифікаційний аналіз танцю виступає як найбільш довершений метод пізнання танцю і програмування танцювально-практичної діяльності.

Виявлення функцій, закладених у природі танцю, і використання їх можливостей у практиці установ освіти, культури, охорони здоров'я, виховання може бути оптимально реалізовано на такому науковому рівні, який достатньо повно відображає багатфункціональні можливості танцю. Подібні програми можуть стати важливим продуктивним чинником суспільного розвитку.

Системне осмислення феномена "танець" дозволяє істотно розширити сферу методології танцю і дати обґрунтоване пояснення різноманітним технологіям організації танцю як виду творчої людської діяльності. Специфіка системного аналізу танцю дозволяє розробляти спеціальні методи, адекватно вирішальні поставлені завдання. При цьому єдині методологічні підстави танцю дозволяють вичленяти близькі за змістом/значенням методи, і на основі критичного їх аналізу, вибирати найбільш перспективний шлях для вирішення поставлених завдань.

Єдині системні методологічні підстави танцю дозволяють обговорювати взаємозалежність результатів від використовуваної методології і з'ясовувати її слабкі ланки за наступними параметрами: внаслідок слабкої наукової розробленості, унаслідок її неадекватного застосування, або з соціальних причин, коли форми і засоби пізнання застаріли, або випереджають час. Таким чином, методологія танцю здатна активізувати соціальний статус танцю, де він, одержавши розширення своїх функцій, здатний стати значущим чинником у системі освіти, культури, охорони здоров'я, спорту і видовищного мистецтва.

Віддзеркалення рефлексії дійсності по-різному здійснюється в ігровому і видовищному типах танцю і тому вимагає диференційованого методологічного осмислення.

Методологічне осмислення функцій дитячого танцю є актуальним у зв'язку з тим, що перед світовою спільнотою XXI ст. виникли нові глобальні екологічні і демографічні проблеми, в рішенні яких танцю в широкому розумінні може бути відведене особливе місце. Важливою проблемою російського етносу стає здоров'я людини взагалі і, в першу чергу, проблеми здоров'я дітей. Урбанізація суспільства, що зажадала підготовки високоосвічених фахівців, пред'явила серйозні претензії до їх підготовки в системі освіти і виховання. Система освіти і виховання виявилася практично не готовою до вирішення поставлених життєвих завдань. Проте вихід з кризової ситуації був знайдений достатньо примітивний. Він полягав у тому, щоб інтенсифікувати освітній процес, починаючи з дошкільних освітніх установ і школи.

У ряді різних соціальних проблем нерідко екстенсифікація навчання і ускладнені учбові програми стають причиною ослаблення здоров'я дітей. Введення в учбовий план третього уроку фізичної культури здатне дещо ослабити негативну освітню тенденцію, але не в змозі змінити її. З боку хореографів у Міністерство освіти і науки продовжують надходити численні пропозиції про введення уроку хореографії в освітніх установах. За наслідками наших досліджень введення театрального танцю для всіх дітей стане також компромісним рішенням внаслідок того, що заняття хореографією передбачають специфічні вимоги, якими багато дітей не володіють від народження. Введення ж в освітніх установах танцю як виду культури, де можуть займатися практично всі, хто вчиться, є державним завданням сьогодення. Через слабку методологічну розробленість цього питання, необхідне створення великомасштабної програми з танцю, реалізація якої зажадає взаємодії наук, що відповідають за психічне, фізичне, соціальне здоров'я, духовну освіту і виховання дітей. При цьому видовищному танцю як виду мистецтва в навчальному плані повинно бути відведено тільки часткове, обмежене місце, виходячи з сенситивних періодів розвитку дітей.

Недостатність теоретичних досліджень феномену "танець" і їх фрагментарність слабо стимулюють розвиток процесів диференціації і інтеграції наукового танцезнавства. Вони гальмують перетворення в основних історичних типах танцю, включаючи і систему європейського класичного балету. З іншого боку, останнім часом відбувається формування безлічі нових дисциплін, направлених на вирішення проблем розвитку і корекції дітей. Наприклад, сюди входять "Лечебная физкультура и массаж" (Е. И. Рогачева), "Фонетическая ритмика" (Т. М. Власова, А. Н. Пфафенрод), "Логомузична пластика" (М. Дмитрієва), "Логопедична ритміка" (Т. М. Власова), "Пальчиковая гимнастика" (Л. П. Савина), "Музыкально-ритмические занятия" (Е. З. Яхнина), "Артикуляційний масаж" (Е. Е. Шевцова) та ін.

Ці дисципліни створені ентузіастами системи освіти, культури, охорони здоров'я сприяють поліпшенню якості розвитку особистості. Переваги цих розробок полягають у тому, що їх автори шукають шляхи перетворення процесів і форм руху тіла (кінезіки) в безпосередню результативну силу, що надає позитивну дію на психічний, фізичний і соціальний світ дитини. З іншого боку, ці дисципліни сформувалися на емпіричному рівні як якась "швидка допомога" у вирішенні дитячих проблем, і вони представлені лише наборами детально описаних вправ. Методологічно в них не показані і не представлені діалектичні методи розвитку [6]. У цілому дані дисципліни відносяться до танку в широкому розумінні, проте обмеженість уявлень про танець їх авторів не дозволили їм розвернути закладені в розробках потенційні можливості, і, тим самим, були обмежені цілі. Тому виникає необхідність об'єднання знань на єдиній методологічній основі фахівців різних напрямів, що дозволить сформулювати науковий понятійний апарат і виробити інструментальні технологічні засоби. Ці завдання вимагають розробки таких шляхів, які здатні забезпечити синтез ефективної взаємодії танцю з методами різних наук. Наприклад, "Коректувальний танець у дефектології",

"Танець і англійська мова" і ін. Методологічно обґрунтовані нами шляхи розвитку дитячого танцю дозволяють розробляти програми, що реалізують багатфункціональність танцю для дітей.

Системно-класифікаційний підхід в аналізі феномена "танець" дозволяє об'єднати зусилля фахівців різного профілю у вирішенні дитячих проблем. По відношенню до феномена "танець" багато фахівців знаходяться в ситуації традиційних уявлень (танець – це вид мистецтва) або розпливчатої інформації, що не дозволяє адекватно розуміти багатфункціональну природу танцю. Невизначеність існуючих формулювань поняття "танець", або їх обмеженість, ініціювали наші наукові розробки в цьому напрямі з метою вибрати таку методологічну базу, яка б дозволила об'єднати існуючі розрізнені уявлення про танець, позбавитися неточностей, що накопичилися в історичному процесі емпіричних знань про танець. Системно-класифікаційний метод і методологічне осмислення функцій дитячого танцю мають переваги, які полягають у тому, що вони дозволяють одержувати якісні результати в умовах неповної і навіть суперечливої інформації про танець.

Прогнозування наукового знання танцю і його осмислення є світоглядом, який відображає специфічні форми розвитку соціальної свідомості в танці. Осмислення широкого розуміння танцю є фундаментом для розгляду його загальної теорії. Тому розробка цієї проблеми ставить питання про розширення логічних структур наукового знання танцю. У ході наукового осмислення танцю його розвиток здійснюватиметься інтенсивніше. Історичний досвід показує, що впродовж останніх століть відбувається інтеграція танцю з такими науками, як психологія, фізіологія, соціологія, медицина, внаслідок чого формуються такі нові наукові дисципліни як танцювальна терапія, коректувальний танець та інші.

Танцю належить розвиватися у своєму наочному самовизначенні на основі його широкого розуміння, а формування вузьких багатфункціональних дисциплін відбуватиметься за рахунок внутрішньої диференціації феномена "танець", де найбільш значимими його розділами є такі загальні дисципліни, як ігровий танець і видовищний танець.

Результати теоретичного осмислення танцю в результаті повинні бути включені в концепції освіти, виховання, культури, охорони здоров'я. Вони забезпечать надійніший і ефективніший розвиток суспільства. Особливі ресурси представляють наші теоретичні і методичні розробки в області професійного спорту і мистецтва на конкурсних виступах високого рівня. Вони здатні забезпечувати високоякісну підготовку спортсменів і артистів на індивідуальному і груповому рівні, і в цьому ж контексті забезпечити створення композицій на основі єдиного методологічного підходу. Ці ресурси системно осмислені нами, і знаходяться в теоретичній моделі танцю. Вони існують "у згорнутому" стані, і виявити їх знання на емпіричному рівні практично нездійсненно через їх системні зв'язки. Код розшифровки знаходиться тільки в розробника.

На основі вищевикладеного ми прийшли до висновку, що феномен "танець" можна розглядати як натхненну тілесність, тобто явищем, суть якого досягається чуттєвим досвідом засобами тілесного виразу. Він є особливим психосоматичним видом творчої діяльності людини. Осмислення феномена "танець" здійснюється нами у сфері психології, педагогіки, дефектології, культури, мистецтва та інших видів людської діяльності з метою виявити наочний зміст танцю, резерви, і, можливо, охарактеризувати умови його застосування на основі визначальних якостей – природи танцю, структури і соціальних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурля О. А. Хореографічне мистецтво як специфічна складова навчального процесу // Вересень. – 2001. – № 3. – С. 60-63.
2. Жиров О. А. Проблема інтеграції предметів художньо-естетичного циклу у професійній підготовці майбутніх педагогів-хореографів // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. "Організація навчальних закладів освіти III-IV рівнів акредитації як соціально-педагогічних комплексів". – Полтава, 2006. – С. 118-121.
3. Мартиненко О. В. Танцювально-ритмічний комплекс як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції "Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти". – Київ-Тернопіль, 1997. – С. 41-44.
4. Поклад І. М. Деякі аспекти виховання особистості засобами хореографічного мистецтва // Матеріали до українського мистецтвознавства (на пошану А. І. Мухи): Зб. наук. праць НАН України та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського за матеріалами Міжнародної наукової конференції "Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура". – К., 2003. – Вип. 3. – С. 179-183.
5. Ростовська Ю. О. Традиції та новаторство у професійній підготовці майбутніх учителів музики і хореографії // Наукові записки НДПУ: Психолого-педагогічні науки. – №. 4. – Ч. 2. – Ніжин: НДПУ, 2002. – С. 100-101.
6. Бурмистрова Е. В. Танец и музыкальная игра: нераскрытые возможности // Прикладная психология и психоанализ. – 1998. – № 1. – С. 65-72.
7. Фомин А. С. Детский танец в системе воспитания и образования: Методические рекомендации для студентов ФДВ и ФНК. – Новосибирск: Изд-во НГПУ, 1989. – 55 с.

8. Колесник С. В. К вопросу поисков истоков народных танцев // Новые образовательные технологии в стратегии духовного развития общества. – Новосибирск, Изд-во ГЦРО, 2000. – С. 192-195.
9. Ромм В. В. Танец и секреты древнейших цивилизаций. – Новосибирск: НГК, 2002. – 456 с.
10. Балет: энциклопедия. / Гл. ред. Ю. Н. Григорович. – М.: Советская энциклопедия, 1981. – 623 с.
11. Рогачева Е. И., Лаврова М. С. Лечебная физкультура и массаж при детских церебральных параличах (методические рекомендации для родителей). – Л.: "Медицина", 1977. – 96 с.
12. Власова Т. М. Пфафенрод А. Н. Фонетическая ритмика: Пособие для учителя. – М.: Гуманит. изд. центр "Владос", 1996. – 240 с.
13. Дмитриева М. Логомузыкальная пластика // Дошкольное воспитание. – 1996. – № 10. – С. 22–24.
14. Музыкальное воспитание детей с проблемами в развитии и коррекционная ритмика: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Е. А. Медведева, Л. Н. Комиссарова, Г. Р. Шашкина, О. Л. Сергеева. — М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 224 с.
15. Савина Л. П. Пальчиковая гимнастика для развития речи дошкольников: Пособие для родителей и педагогов. – М.: Издательство АСТ, 1999. – 48 с.
16. Чистякова М. И. Психогимнастика / Под ред. М. И. Буянова. – М.: Просвещение, 1990. – 128 с.
17. Яхнина Е. З. Методика музыкально-ритмических занятий с детьми, имеющими нарушения слуха: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Б. П. Пузанова. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2003. – 272 с.
18. Шевцова Е. Е. Артикуляционный массаж при заикании. – М.: В. Секачев, 2003. – 30 с.

Матеріал надійшов до редакції 02.11. 2009 р.

Гузун Т. И., Гузун М. С. Роль танца в образовательном процессе.

В статье обосновывается сфера воспитания творческой личности способами искусства. Воспитание детей в танцевальной деятельности является одной из социальных проблем, требующей научного анализа и осмысления этого вопроса. Авторы, как теоретики и практики хореографической педагогики, обосновали значение приобщения ребенка к танцевальному искусству как важному фактору духовного развития.

Husun T. I., Husun M. S. The Role of Dancing in the Educational Process.

The article substantiates the sphere of education of a creative personality by means of art. Educating children in a dance activity is a social problem that requires a scientific analysis and understanding of this issue. The authors, both theorists and practitioners of choreographic pedagogy, substantiate the importance of familiarizing the child art of dance as an important factor in spiritual development.